

Igor Kominarec

University of Prešov
igor.kominarec@unipo.sk

Teoretické aspekty voľného času a ich vplyv na edukáciu v lokálnom prostredí

---

*Teoretyczne aspekty czasu wolnego i ich wpływ na edukację
w środowisku lokalnym*

*Theoretical aspects of leisure time and their influence
on education in the local environment*

Anotácia: Problematika voľného času tvorí integrálnu súčasť komplexného edukačného pôsobenia školy, rodiny a výchovy v čase mimo vyučovania. V príspevku autor orientuje pozornosť na teoretické východiská voľného času. Vychádza zo súčasného stavu odbornej literatúry k tejto téme. Súčasne tieto poznatky nielen analyzuje ale ich podrobuje aj samostatnému hodnotiacemu stanovisku založenému na jeho doterajších vedeckých prácach a výskumoch.

Kľúčové slová: Pojem voľný čas, deti a mládež vo voľnom čase, faktory ovplyvňujúce voľný čas, formálne, informálne a neformálne vzdelávanie, perspektívy vo voľnom čase detí a mládeže

---

Abstrakt: Problematyka czasu wolnego stanowi integralną część kompleksowych działań edukacyjnych szkoły, rodziny i edukacji pozalekcyjnej. W artykule autor skupia się na teoretycznych podstawach czasu wolnego. Opiera się na aktualnym stanie literatury fachowej na ten temat. Jednocześnie nie tylko analizuje tę wiedzę, ale także poddaje ją niezależnej opinii oceniającej na podstawie swoich wcześniejszych prac naukowych i badawczych.

Słowa kluczowe: Pojęcie czasu wolnego, dzieci i młodzież w czasie wolnym, czynniki wpływające na czas wolny, edukacja formalna, nieformalna i pozaformalna, perspektywy spędzania czasu wolnego dzieci i młodzieży

---

Abstract: The issue of leisure time forms an integral part of the complex educational activities of the school, family, and education outside of class. In the article, the author focuses on the theoretical basis of free time. It is based on the current state of professional literature on this topic. At the same time, he not only analyzes this knowledge but also subjects it to an independent evaluation opinion based on his previous scientific works and research.

Keywords: The concept of leisure time, children and youth in leisure time, factors influencing leisure time, formal, informal and non-formal education, perspectives of leisure time activities of children and young people

Problematika voľného času má v odbornej literatúre pomerne široké zastúpenie. Vyplýva to z toho, že pojem vymedzenia voľného času sa týka rôznych teoretických prístupov: filozofických, ekonomických, sociologických, psychologických, pedagogických, kultúrnych, biologických a i. Výskumu voľného času je vo vyspelých krajinách sveta venovaná významná pozornosť a vytvárajú sa špecializované výskumné pracoviská pre voľný čas. Tento trend je ovplyvnený spoločenskými zmenami, najmä nástupom technického rozvoja zasahujúceho do nášho každodenného života, ale aj zmenami v sociálnej štruktúre spoločnosti, v ktorej sa prehlbujú rozdiely medzi bohatstvom a chudobou, a tým aj možnosťami pre využívanie voľného času. Jednou z cieľových úloh voľného času sa preto stáva úloha naučiť človeka efektívne využívať svoj voľný čas. Pri definovaní voľného času vychádzame z toho, že človek je jednotou pracovnej a voľnočasovej aktivity. Preto tiež pracovný čas a voľný čas nemôžeme mechanicky oddeľovať, ale ich skúmať v jednote a vzájomnom podmienovaní. Táto východisková téza sa nevzťahuje len na dospelých, ale platí aj v prípade detí a mládeže, kde môžeme rozdeľovať čas učenia a voľný čas. Aj keď existuje mnoho definícií voľného času, môžeme v nich vyčleniť dva základné smery:

1. negatívne chápanie voľného času – v tomto chápaní voľný čas tvorí zostatkovú časovú hodnotu po splnení všetkých pracovných (študijných),

sociálnych povinností a biologických potrieb. Obsahuje užšie možnosti využitia vzhľadom na potreby relaxácie a odpočinku

2. pozitívne chápanie voľného času – voľný čas je chápaný ako slobodný čas z hľadiska potrieb človeka, ktorý s ním voľne disponuje. Obsahuje širšie možnosti jeho využitia je priestorom slobody a naplnenia potrieb človeka.

V odbornej literatúre nie je doposiaľ jednoznačne vymedzené, čo patrí do voľného času detí a mládeže. Táto nejednotnosť vyplýva aj z toho, že voľný čas súvisí s osobným prežívaním každého jednotlivca. Skôr sú vymedzené jednotlivé okruhy voľného času ktoré tvoria tieto atribúty:

- odpočinok a rekreácia vo voľnom čase
- kompenzácia jednostrannej činnosti, napr. pracovnej, domácej a pod., dobrovoľnými činnosťami človeka
- informácie a životná orientácia spojená so sebazvedávaním a osobnostným rozvojom (Filipcová, 1967).

Z hľadiska voľného času detí a študujúcej mládeže je potrebné vyčleniť z tohto času všetky tie činnosti, ktoré súvisia s ich školskými a pracovnými povinnosťami uloženými školou, rodinou, lokálnym prostredím, ďalej ich biologickými a hygienickými potrebami. Na základe tohto vyčlenenia ostávajú v priestore voľného času tieto činnosti:

- duševná a telesná rekreácia – chápaná ako odpočinok nad mieru stanovenej nevyhnutnej regenerácie síl
- zábavy – slúžiace osobnému rozptýleniu, odstráneniu jednotvárnosti života
- činnosti slúžiace ďalšiemu dobrovoľnému vzdelávaniu a uspokojovaniu záujmov – sebazvedávanie a uspokojovanie individuálnych potrieb a záujmov
- dobrovoľná pomoc rodičom a iným starším a zdravotne postihnutým osobám, dobrovoľná starostlivosť o mladších členov rodiny, domáce zvieratá a hospodárstvo
- dobrovoľná spoločenská činnosť – dobrovoľnícka činnosť, návštevy priateľov, účasť v mimoškolských aktivitách a verejnoprospešných činnostiach
- časové straty – súvisiace s prípravu a realizáciou voľného času (Bláha, 1982).

Z uvedeného členenia je zrejmé, že autor vychádzal aj z princípu dobrovoľnosti pri zaradovaní činností do voľného času. Ide hlavne o dobrovoľné sebazvedávanie, dobrovoľnú pomoc rodičom a dobrovoľnú spoločenskú činnosť. V tejto súvislosti je však potrebné rozlíšiť čo je z hľadiska subjektu skutočne dobrovoľné a čo je súčasťou nevyhnutnej, alebo povinnej činnosti v jeho

rodinnom a lokálnom prostredí. Podstata rozlíšenia spočíva v motivácii jedinca pri výkone činnosti a v jeho samostatnom rozhodovaní.

Preto z hľadiska zaradovania jednotlivých činností do voľného času je potrebné si všimnúť, aká bude filozofia hodnôt človeka v budúcom období, ktoré hodnoty ovplyvnia jeho voľný čas. V nasledujúcom období budú do popredia vystupovať hlavne tieto atribúty:

- rozvoj aktivity a samostatnosti pri realizácii voľnočasových činností
- spontánnosť v týchto činnostiach a väčší dôraz na osobnostný rozvoj
- podpora sociálneho styku a vplyvu na spoločenské prostredie
- dôraz na relaxáciu a oddychovo-rekreačná činnosť
- podpora zábavy a pôžitku zo života (Opaschowski, Popp, 1994).

Domnievame sa, že tieto atribúty stále viac ovplyvňuje mediálny a technologický rozvoj ktorý zasahuje aj do využívania voľného času. Súčasťou vzdelania pre voľný čas sa preto stáva aj príprava mladého človeka pre efektívne využitie telekomunikačných prostriedkov z hľadiska jeho vlastného prospechu a hodnotovej orientácie.

Z aspektu perspektív využívania voľného času sa v pedagogicko-sociologickej teórii predpokladajú dve alternatívy:

1. tendencia smerujúca k spoločnosti voľného času – vychádza sa z toho, že existujúce problémy spoločenské, ekonomické a ekologické neprinesú podstatné zmeny v myslení a správaní ľudí. V oblasti práce sa zvyšuje automatizácia. Skrátenie pracovnej doby je zanedbateľné, stúpa nezamestnanosť. Ekonomika je nadržaná ľudskými tendenciami. V oblasti voľného času to vedie ku konzumnému spôsobu života. Väčší dôraz v dôsledku uzatvárania sa jedinca k okoliu sa kladie na rodinu a súkromie. Rastie snaha o kompenzáciu pracovnej záťaže človeka prostredníctvom dovoleniek a prázdnin kvalitnými službami, poskytovanými športovými a kultúrnymi aktivitami vo voľnom čase,
2. tendencia k ľudskej spoločnosti - dochádza ku zmenám v hodnotovom systéme s dôrazom na humanizáciu človeka v spoločnosti. Existujúce ekonomické a ekologické problémy v spoločnosti sa riešia cestou skracovania pracovnej doby, znižovania nezamestnanosti. Dôraz sa kladie na stabilitu zamestnania a ďalšie profesionálne sebavzdelávanie. V oblasti voľného času prevládajú činnosti, ktoré si jedinec sám zvolil a to ako v rovine rekreačne – oddychovej, tak aj seba vzdelávacej a zdravotnej (Vážanský, 1992).

Naša súčasná situácia v oblasti voľného času viac inklinuje k prvej tendencii. Pre ňu sú z nášho pohľadu typické hlavne tieto znaky:

- dochádza k pozitívnemu rozmachu v rozširovaní zámerných – intencionálnych a tiež nezámerných – funkcionálnych vplyvov vonkajšieho prostredia na voľný čas detí a mládeže. Prejavuje sa to v raste inštitúcií a organizácií podieľajúcich sa na voľnom čase, ktoré môžu byť rôzne podľa zriaďovateľa, ale aj obsahu výchovnej činnosti
- sprievodným znakom rozširovania vplyvu najmä nezámerného vonkajšieho prostredia je aj vzrast negatívnych javov vo využívaní voľného času, ktoré sa prejavujú v konzumnom spôsobe života, v toxikománii, alkoholizme, zvýšenej kriminalite a pod.
- hlavne z finančných a ekonomických dôvodov sa znižuje počet detí a mládeže v organizovaných edukačných voľnočasových zariadeniach a organizáciách, ktoré okrem edukačnej stránky poskytovali aj sociálnu starostlivosť a ochranu. Tým zároveň vzrastá vplyv rodiny na výchovu detí vo voľnom čase
- zvyšuje sa potreba detí a mládeže o predĺženie voľného času, ktorý je jednostranne preťažovaný školskými povinnosťami, alebo pracovnými požiadavkami zo strany rodiny a lokálneho prostredia. Významnejšiu pozornosť je preto nutné venovať voľnočasovým aktivitám počas prázdnin a voľných sobôt a nedeľ
- dochádza k niektorým obsahovým zmenám vo využívaní voľného času. Okrem tradičných záujmov o šport, kultúru sa prejavuje aj zvýšený záujem o techniku, turistiku, cestovanie a s ním spojené štúdium jazykov. K tomu je potrebné prispôsobiť aj štruktúru voľnočasových podmienok pre ich využívanie
- zvyšujú sa tiež finančné požiadavky zo strany rodiny na využívanie voľného času detí a mládeže, ktoré súvisia so zmenami v obsahu voľného času, ale tiež s ich zvýšenou komercializáciou, ktorá sa prejavuje v mnohých oblastiach voľnočasových aktivít (Kominarec, 2013).

Využívanie voľného času je závislé od mnohých determinantov. V podstate ide o tieto najdôležitejšie:

- osobnostné a rodinné determinanty – vzdelanie, vek, pohlavie, povaha, sociálny status a materiálne zázemie rodiny
- spoločenské determinanty – spoločenský poriadok, spôsob organizácie spoločnosti, bohatstvo materiálnej a duchovnej kultúry spoločnosti
- priestorové determinanty – prírodné podmienky, kvality životného prostredia, možnosti dopravy, služby obyvateľstva, kvalita bytového fondu, štruktúra zariadení voľného času (Hušťák, 1978).

Tieto determinanty môžu byť v súčasnom spoločenskom prostredí doplnené aj o ďalšie, ako sú:

- časové determinanty – dĺžka voľného a pracovného času, časové straty pri vykonávaní voľného času
- materiálne a finančné podmienky pre využívanie voľného času – materiál-na vybavenosť zariadení pre voľný čas, finančné podmienky pre voľnočasové aktivity
- vedecko-technický pokrok v spoločnosti a multimedialne kompetencie a znalosti v príprave obyvateľstva
- vplyv formálnych a neformálnych skupín na voľný čas človeka z čoho vyplýva kvalita medziludských vzťahov, možnosti seberealizácie a pod. (Kominarec, 2013).

Význam týchto determinantov sa mení aj podľa dobovej spoločenskej situácie a teda je zložitá určiť, ktoré z nich sú rozhodujúce. Obyčajne ide o komplex vonkajších vplyvov prostredia a vnútorných stránok osobnosti človeka, ktoré ovplyvňujú dĺžku voľného času, jeho obsahovú kvalitu.

V súčasnosti ovplyvňuje voľný čas detí a mládeže mnoho faktorov ktoré súvisia so zmenami v obsahu a rozsahu voľného času, individuálnych možnostiach a podmienkach jeho realizácie, presunu z extenzívnych (koľko) na intenzívne nároky (ako) využívania voľného času, hľadání nových netradičných aktivít spojených s atraktivnosťou a exotikou, vplyvu komercializácie na trávenie voľného času, ktorý podmieňuje aj rozvoj pasívnych aktivít, zmenami hodnôt života prejavujúcimi sa aj vo voľnom čase. Pre pedagogiku je dôležitý najmä výskum edukačných atribútov voľného času (Darák, 1996).

Cieľom výchovno-vzdelávacieho ovplyvňovania vo voľnom čase je vytváranie pestrých ponúk, zaujímavých príležitostí i odborné usmernenie, ktoré by pozitívne ovplyvňovalo využívanie voľného času a rozvoj osobnosti dieťaťa (Kratochvílová, 1999). Je však nutné poznamenať, že nie celý priestor voľného času je možné rovnako intenzívne výchovne ovplyvňovať.

Voľný čas môžeme rozdeliť na:

1. čas *organizovaný*, ktorý ovplyvňujú vychovávateľia a iní organizátori voľnočasových aktivít. Tento súvisí so zámerným edukačným prostredím a poskytovaným procesom
2. čas *neorganizovaný*, ktorý zahŕňa činnosť detí ktoré sa hrajú bezprostredne, na základe momentálnych nápadov jednotlivcov alebo skupiny a čas čiastočne organizovaný, ktorý zahŕňa individuálnu činnosť detí (Brindza, 1984).

V súvislosti s uvedenou klasifikáciou organizovaného a neorganizovaného voľného času sa vynára úvaha, či je možné analogicky hovoriť o formálnom alebo neformálnom vzdelávaní a výchove (edukácii). Podľa Šveca: „pod formálnym vzdelávaním rozumieme školské vzdelávanie, školovanie → schooling, na rozdiel od neškolských sústav vzdelávania prostredníctvom osvetu, pracoviska, rodiny a pod. → nonformal education, informal education“ (Švec, 1995).

V tomto zmysle ani organizovaný proces výchovy v čase mimo vyučovania v školských zariadeniach nemôžeme zaradiť k formálnemu vzdelávaniu, resp. presnejšie edukácii. Organizovaný a neorganizovaný voľný čas by sme mohli zaradiť skôr k neformálnemu, mimoškolskému vzdelávaniu realizovanému najmä v kurzoch mimoškolských sústav vzdelávania nevyžadujúcich nutne oficiálny zápis a kontrolu. Je istou alternatívou formálnemu školovaniu.

M. Zelinová vychádza z dokumentov Európskeho riadiaceho výboru pre mládež (CDEJ, 2002), na základe ktorého tiež uvádza pojmy formálne, neformálne a informálne vzdelávanie. Pritom k voľnému času priraduje neformálne vzdelávanie, ktoré v našich podmienkach prebieha v zariadeniach, v ktorých sa uskutočňuje výchova mimo vyučovania alebo výchova detí a mládeže vo voľnom čase. Informálne vzdelávanie prebieha mimo zariadení, ktoré to majú v pracovnej náplni je založená na väčšej miere samostatnosti pri výbere aktivít vo voľnom čase (Zelinová, 2012).

V podobných intenciách charakterizuje neformálne vzdelávanie aj B. Hofbauer podľa ktorého: „neformálne vzdelávanie je cieľená a štruktúrovaná aktivita mimo formálny výchovný systém (napr. činnosť v útvere záujmovej činnosti, ako je záujmový krúžok, umelecký súbor alebo športový klub, členstvo v organizáciách detí a mládeže)“ (Hofbauer, 2004).

Zároveň uvádza rozdiel medzi informálnou a neformálnou výchovou. Informálna výchova je ovplyvnená postavením dieťaťa a mladého človeka v spoločnosti a neuskutočňuje sa z jeho rozhodnutia. Je výchovou vyplývajúcou z každodenného kontaktu s rodinou, prácou, priateľov, rovesníckych skupín, médií a pod. Neformálna výchova naopak vychádza z dieťaťa, mladého človeka a realizuje sa prostredníctvom jeho dobrovoľnej činnosti a má najbližšie k výchove vo voľnom čase (Hofbauer, 2004).

Neformálnu výchovu charakterizujú nasledujúce znaky:

- je súčasťou koncepcie a praxe celoživotnej výchovy a vzdelávania

- zahrňuje slobodu a dobrovoľné rozhodovanie o účasti na aktivitách, ktoré poskytujú nielen konkrétne a odborné vedomosti a zručnosti, ale taktiež širšie chápané schopnosti a sociálne kompetencie a hodnoty (demokratické občianstvo, rovnoprávnosť muža a ženy, ekologické uvedomenie, tvorivý a aktívny prístup, spoluúčasť na spoločenskom živote, angažovanosť na jej vývoji a pod.)
- obsahuje prvky demokratizmu napr. úsilie o spoluúčasť každého jedinca a jeho skupín napr. v činnosti dobrovoľných združení (Hofbauer, 2004).

Podľa Kratochvílovej (2005) je jednoznačná spätosť neformálnej edukácie s výchovou vo voľnom čase. Pritom v európskom chápaní má neformálna edukácia širší záber týka sa celej mládeže aj dospelých a má vzťah aj k zamestnaniu.

Neformálna edukácie je proces zameraný na deti, mládež prostredníctvom aktivít, ktoré sa odohrávajú prevažne mimo formálneho systému vzdelávania. Je to dobrovoľná, zámerná činnosť ku ktorej patrí aj výchova. Informálna edukácia je charakterizovaná ako vzdelávací proces pochádzajúci zo sociálnych skúseností a záujmov bez akýchkoľvek vedomých vzdelávacích zámerov (odohráva sa v rámci rodiny, priateľov, vrstovníkov a pod.). Je prirodzenou súčasťou každodenného života je nezávislá na inštitúciách a nemusí byť zámerná. CDEJ zároveň upozorňuje že v pedagogickej teórii táto terminológia nemusí byť vo všetkých krajinách rovnaká aj vzhľadom na kultúrne a vzdelávacie tradície. (CDEJ, 2002).

Na základe porovnaní neformálnej a informálnej výchovy a vzdelávania, môžeme záverom konštatovať že oba tieto druhy edukácie sa realizujú vo voľnom čase. Rozdiel je len v tom že neformálna výchova má viac organizovaný a zámerný charakter a prebieha v zariadeniach pre výchovu mimo vyučovania a informálna výchova je mimo týchto zariadení, realizuje sa v každodenných životných situáciách. Má viac nezámerný a neorganizovaný charakter. Pojmy vzdelanie a výchova sú vo voľnom čase identické nakoľko sa v nich nejedná o formálne školské vzdelávanie a výchovu, v ktorom dominuje vzdelávací proces. Preto je ich možné vo voľnom čase nahradiť spoločným pojmom edukácia. Terminologické otázky pedagogiky voľného času sú stále predmetom diskusií odborníkov a sú tiež podmienené pedagogickými tradíciami jednotlivých štátov pri ich aplikácii v teórii.

Výchova vo voľnom čase je predmetom záujmu viacerých inštitúcií a organizácií. Môžeme sem zaradiť:

- štátnu starostlivosť vo vzťahu k deťom a mládeži, realizovanú hlavne orgánmi školstva, kultúry, telovýchovy a športu, pôsobenia verejnoprávnymi masmédiami
- organizácie detí a mládeže a ďalšie občianske združenia a organizácie, ktoré majú v náplni aj prácu s deťmi a mládežou
- činnosť cirkví, náboženských spoločností a reholí v čase mimo vyučovania
- činnosť súkromných inštitúcií a spoločností, ktoré zahŕňajú vo svojom programe aj prácu s deťmi a mládežou vo voľnom čase. Sem patrí aj vplyv súkromných masmédií, cestovných kancelárií a pod. (Kratochvílová, 1999).

Problematika teoretického štúdia otázok voľného času úzko súvisí so spoločenským prostredím a podmienkami edukácie. Táto súvislosť sa môže týkať viacerých aspektov skúmania v týchto oblastiach:

- ekonomické a materiálne aspekty
- filozofické a filozoficko-pedagogické
- sociálne a sociálno-pedagogické
- kultúrno-spoločenské aspekty
- biologicko-fyziologické a zdravotno-hygienické
- psychologické a pedagogické aspekty.

Uvedené členenie vychádza z analýzy vplyvu vonkajších a vnútorných podmienok na výchovu človeka. Tieto vplyvy sa prejavujú aj vo voľnom čase, preto je možné ich akceptovať. Ich interpretácia je však v našom prípade upravená. Zjednodušili sme ju v tom zmysle, že sme tieto vplyvy rozdelili do dvoch základných oblastí, a to do vplyvov, ktoré ovplyvňujú voľný čas z aspektu exogénnych-vonkajších a endogénnych-vnútorných podmienok (Kominarec, 2013).

Vonkajšie podmienky

K týmto podmienkam zaradujeme celý komplex vplyvov, ktoré súvisia s historicko-spoločenskými, ekonomickými, filozofickými, sociologickými a kultúrnymi otázkami voľného času. Tieto stránky pôsobia v jednote a sú vždy závislé od konkrétnych historických podmienok, na akej úrovni vývinu sa nachádza spoločnosť. Úzko súvisia s rozsahom a štruktúrou voľného času, ktorá sa mení v priebehu historického vývinu. Rozsah voľného času sa mení na základe vzťahu pracovného a voľného času. Tento pomer bol spočiatku v prospech pracovného času, no ako sa zlepšovali ekonomické podmienky spoločnosti, rozvoj industrializácie a s tým spojená mechanizácia a automatizácia výroby,

ovplyvnilo aj skracovanie pracovného času vo výrobe. Súbežne s tým vzrastá aj potreba väčšej demokratizácie a humanizácie sociálnych podmienok. Tento trend je výrazný najmä po období priemyselných revolúcií a najmä nástupom novej filozofie osvietenstva. Vznikajú nové spoločensko-politické programy, v ktorých je stále viac zahrnutá aj požiadavka práv a slobôd človeka. Tá sa viaže, nielen na jeho pracovné prostredie, ale aj na voľný čas. Okrem zvýšenej pozornosti štátu a cirkvi o školstvo, vzrastá aj vplyv kultúrno-osvetových zariadení, ktoré sa výraznou mierou podieľajú na pozitívnom využívaní voľného času. Výchova človeka sa tak stáva vecou verejnou, ktorá má za cieľ predovšetkým pripraviť dobrého a vzdelaného občana pre potreby spoločnosti. Menej sa však prihliada na jeho individuálne potreby a záujmy. Súvisí to aj s tým, že v 18. a 19. storočí nie sú ešte dostatočne vytvorené podmienky pre jeho záujmy a voľnočasové aktivity. Tento stav sa však postupne mení, čo ovplyvnil aj vznik nových filozofických koncepcií, ktoré našli svoje uplatnenie aj v pedagogike. Okrem roviny politickej, ktorá súvisela s hľadaním nových systémov spoločnosti a demokratizácie života, sa to odráža aj v pedagogickej rovine. Najmä reformné pedagogické hnutie veľmi silne zasiahlo do obsahovej štruktúry voľného času. Výrazným spôsobom k tomu prispelo hnutie pedocentrizmu, usilujúce sa o posilnenie vplyvu osobnosti dieťaťa vo výchovnom prostredí. Tým vzrastá aj záujem pedagogickej teórie a praxe o jednotlivca a jeho potreby. Dôsledkom toho je nárast vzniku nových škôl, ale aj mimoškolských zariadení a organizácií poskytujúcich edukačnú a sociálnu starostlivosť o deti a mládež. Súbežne s tým v pedagogickej teórii vznikajú aj nové pedagogické disciplíny, ktoré sú orientované na problematiku voľnočasových aktivít. Zároveň dochádza k rozširovaniu pedagogických profesií, vzhľadom na potreby špecializácie práce vo voľnom čase, napr. animátori, dobrovoľníci, sociálny terénny pracovníci a pod. Všetky tieto zmeny majú vplyv aj na odbornú a profesionálnu stránku prípravy týchto nových profesií.

Vnútorne podmienky

Ide o hlavne o komplex biologických, hygienických a psychologických vplyvov ovplyvňujúcich osobnosť človeka aj vo voľnom čase. Medzi biologické vplyvy zaradujeme dedičnosť, celkový rast organizmu, rozdiely z hľadiska pohlavia a i. Tieto vplyvy sa v pedagogickom procese odrážajú v rešpektovaní princípov dobrovoľnosti, primeranosti a individuálneho prístupu k deťom a mládeži. Aj vo voľnočasových aktivitách je potrebné ich dodržiavanie. Odráža sa to v diferencovanom výbere voľnočasových aktivít zo strany dieťaťa a dospelujúceho, ale aj v poskytovaných možnostiach zo strany spoločnosti, výchovných

zariadení a rodiny pre rozvoj záujmov a potrieb jedinca. Zdravotne-hygienické požiadavky úzko súvisia najmä s biorytmom človeka a jeho dodržiavaním. Ide o to, aby sme vo výchove, ale aj v živote dospelujúceho akceptovali biologické procesy súvisiace s jeho aktivitou a unavenosťou organizmu. Tomu má predovšetkým zodpovedať režim práce a odpočinku, ktorý by mal byť zostavený aj s prihliadnutím na biorytmus človeka. Do istej miery môže byť tento režim upravený vo všeobecnej rovine, napríklad v organizovaných výchovných zariadeniach. V individuálnej rovine v oblasti voľného času, si ho prispôsobuje svojim potrebám každý jednotlivec. Hygienická stránka funkcie voľného času súvisí tiež s dodržiavaním pravidiel zmeny druhu činnosti a zmeny prostredia. V školských podmienkach ide o kompenzáciu duševnej činnosti, ktorá je dominantná vo vyučovacom procese na činnosť fyzickú, ktorá má väčšie možnosti uplatnenia vo voľnom čase. V priestorovej rovine sa to týka zmeny uzavretého prostredia, napríklad v triede, na otvorené prostredie v prírode, ihrisku a pod. Prostredie sa môže týkať aj sociálneho zloženia. Trieda ako relatívne homogénny celok sa nahrádza spoločensky heterogénnym sociálnym prostredím realizovaným v rekreačno-oddychových a záujmových činnostiach. V podobných intenciách by sme mohli hovoriť aj o potrebe zmeny činnosti dospelých osôb vzhľadom na pracovné a voľnočasové prostredie. Poslednú stránku tvoria psychologické aspekty súvisiace s výberom a realizáciou voľnočasových činností. V tejto súvislosti môžeme uviesť vplyv psychických stavov, procesov a vlastností osobnosti na tento čas človeka. Výber jednotlivých aktivít, záujmov a potrieb je ovplyvnený individualitou človeka. Spoločnosť má preto poskytovať variabilitu možností pre pozitívne využívanie voľného času. Obzvlášť dôležité je to v školskom období edukácie jednotlivca, kedy deti a mládež učíme pozitívnym hodnotám a zároveň ich ochraňujeme pred negatívnymi vplyvmi prostredia. Z psychologického hľadiska je tiež dôležité, aby intencionálne požiadavky, ktoré sociálne prostredie ponúka, boli aj v súlade s individuálnymi záujmami jednotlivca. Okrem intencionálnych – zámerných vplyvov však v rámci sociálneho prostredia výchovne pôsobia aj funkcionálne – nezámerné vplyvy. Ich výchovná účinnosť môže byť niekedy silnejšia ako intencionálnych vplyvov a to, ako v kladnom, tak aj v zápornom smere. V dôsledku toho sa vyskytujú aj negatívne prejavy vo voľnom čase, ktorých odrazom je celková pasivita, nezáujem jednotlivca, ba dokonca až sociálno-patologické javy v živote detí a mládeže. Úlohou spoločnosti, najmä výchovno-vzdelávacích inštitúcií, je tento negatívny vplyv čo najviac eliminovať vytváraním pozitívneho edukačného prostredia poskytujúceho dostatok podnetov pre rozvoj záujmov a potrieb jednotlivca.

References

- Bláha, V. (1982). *Nástin pojetí výchovy mimo vyučování žáků základních škol*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Brindza, J. (1984). *Deti a ich voľný čas*. Vydavateľstvo Smena.
- CDEJ (2002). Odporúčanie o presadzovaní a uznaní neformálneho vzdelávania mladých ľudí. *Európsky riadiaci výbor pre mládež, 20*, 11.
- Darák, M. (1996). Pedagogická reflexia voľnočasových aktivít žiakov. *Vychovávateľ, 40*(2), 5–9.
- Filipcová, B. (1967). *Člověk, mládež, volný čas*. Vydavateľstvo Svoboda.
- Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Vydavateľstvo Portál.
- Hušťák, J. (1978). *Mesto a zariadenia voľného času*. Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied.
- Kominarec, I. (2013). *Pedagogika voľného času: základné otázky výchovy mimo vyučovania*. Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- Kratochvílová, E. (2005). Postavenie výchovy v čase mimo vyučovania – výchovy vo voľnom čase v systéme neformálnej edukácie. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského „Pedagogika“, 17*.
- Kratochvílová, E. a kol. (1999). Voľný čas detí a mládeže v Slovenskej republike. In: *Slovensko a deti 99. Situačná analýza o stave detí na Slovensku*. Slovenský výbor UNICEF.
- Opaschowski, H. W., Popp, R. (1994). Freizeitpädagogik zwischen Erziehungswissenschaft und Freizeitwissenschaft. In D. Benner, D. Lenzen (eds.), *Bildung und Erziehung in Europa. Beiträge zum 14. Kongreß der Deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft vom 14–16. März 1994 in der Universität Dortmund*. Beltz.
- Švec, Š. (1995). *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Vydavateľstvo IRIS.
- Vážanský, M. (1992). *Volný čas a pedagogika zážitku*. Vydavateľství Masarykovy univerzity.
- Zelinová, M. (2012). *Volný čas efektívne a tvorivo*. Vydavateľstvo Iura Edition.